

Яковенко Р. В., Самсонова К. В.

Кіровоградський національний технічний університет

ФОРМАЦІЙНИЙ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

„Національна економіка” як відносно новий напрям вивчення в Україні, що суттєво відрізняється від макроекономіки але є складовою частиною економічної теорії, потребує формування нових, відповідних часу підходів до визначення її методологічної бази. Враховуючи застосування принципу історизму та еволюційний характер становлення й розвитку будь-якої національної економіки, доречним є застосування та взаємоузгоджене поєднання формаційного та цивілізаційного підходів.

За формаційного підходу держава набуває суто класової визначеності, виступаючи як диктатура економічно пануючого класу. Національна економіка при цьому має можливість сконцентрувати увагу на справедливості розподілу суспільного доходу. Інший підхід – цивілізаційний – покладає в основу типової класифікації держав поняття „цивілізація”, її рівень, досягнутий тими чи іншими народами. Прихильники цивілізаційного підходу (Еллінек, Кельзен, Коркунов, Крюгер, Гелбрейт, Тойнбі) відкидають формаційний підхід як одномірний і співвідносять державу насамперед із духовно-моральними та культурними чинниками суспільного розвитку. Англійський історик А. Тойнбі розуміє під „цивілізацією” відносно замкнений і локальний стан суспільства, яке відрізняється спільністю культурних, економічних, географічних, релігійних, психологічних та інших ознак. Цивілізаційний підхід дає уяву про стан розвитку сучасної національної економіки, її місце у світовому поділі праці, домінуючий фактор виробництва та досягнутий рівень розвитку продуктивних сил.

Внаслідок поєднання цих двох підходів до вивчення національної економіки долається однобічність. За цих умов національна економіка постає

як багатовимірний процес, де одну і ту ж саму подію можна трактувати з різних точок зору, з'являється альтернативність.

Найвдалішим, на нашу думку, способом поєднання формаційного та цивілізаційного підходів є соціокультурний підхід. З переходом до нової стадії у розвитку науки не можна не помітити зростання інтересу до культурних чинників, які безпосередньо впливають на хід суспільного розвитку та суспільної трансформації у XX–XXI ст. і пов'язані з індивідуалізацією, або суб'єктивізацією, соціальної життєдіяльності та рефлексивністю індивідуального та соціального буття. Багато дослідників звертають увагу на залежність суспільного розвитку від ціннісно-культурних домінант суспільств. Тому надзвичайної актуальності набуває соціокультурний аналіз, який пов'язаний з іменами Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, Р. Патнема, в Україні – В. Табачковського, В. Степаненко, Л. Сокур'янської, В. Манжури, в Росії – Л. Іоніна, Ю. Рєзніка, М. Лапіна, М. Кагана, О. Ахієзера та ін. Засновниками соціокультурного підходу вважають М. Вебера та П. Сорокіна.

М. Вебер розглядав сутність суспільного з погляду „розуміючої” соціології. На відміну від об'єктивної соціології, що була зорієнтована на методологію природничих наук (пояснення) і тому тлумачила суспільство як об'єктивну реальність, яка існує незалежно і поза ідеями, переконаннями, уявленнями, світоглядом людей, що утворюють це суспільство, – у „розуміючій” соціології конституюючою ознакою соціального є суб'єктивний смисл, який підлягає розумінню. Веберівський соціокультурний аналіз не тільки ґрунтується на уявленнях про людину як культурну істоту, а й демонструє як на основі суб'єктивних смислів відбувається „становлення” соціальної об'єктивності. Суспільство для Вебера в цілому теж є культурним установам, оскільки воно базується на осмисленій поведінці, а не на інстинктивному реагуванні, властивому тваринному світу.

Таке поєднання враховує закономірності як цивілізаційного розвитку національної економіки так і формаційно-класове значення процесів, що в ній мають місце. Оскільки однією з характеристик національної економіки

виступає досягнутий рівень матеріальної і духовної культури, можна зазначити без зайвих застережень: сучасна економіка України, як система, позбавлена культурних принципів її внутрішньої організації та характеризується домінуванням матеріального над духовним. Тому, відсутність однієї з базових характеристик визначає прямі загрози до її існування.

Соціокультурний підхід також дає змогу об'єднати історіософський та соціологічний розгляд суспільства, і, крім того, поєднується зі структурно-функціональним підходом, що пов'язано з близькістю ідей П. Сорокіна та Т. Парсонса, який також у своїй чотирифункціональній системі виділяв такі підсистеми, як організм, соціальна система, культура та особистість. Однак при цьому соціокультурний підхід визнається більш загальним, тоді як структурно-функціональний підхід Парсонса орієнтований на чітку диференціацію та вимір функцій і структур досліджуваних об'єктів, у зв'язку з чим соціокультурний вважають близьким до системного підходу, структурно-функціональний – до системного аналізу.

Перспективність соціокультурного підходу сьогодні пов'язана з його багатовимірністю та певним універсалізмом, оскільки він дає змогу поєднати цивілізаційний та формаційний підходи. І якщо раніше соціокультурний підхід, з одного боку, протиставлявся формаційному, з іншого ж – ототожнювався з цивілізаційним, то нині він об'єднує цивілізаційний та формаційний підходи в єдине ціле, оскільки з'ясовує, як вважає М. Лапін, поєднання усталених компонентів (антропологічних, етнічних, культурних) людської історії, до яких звертається цивілізаційний підхід, та мінливих (соціальних, особистісних), на яких концентрує увагу формаційний [1, С.44].

Література:

1. Чухно А. Цивілізаційний і формаційний підходи та їх роль в економічній теорії та суспільній практиці / Анатолій Чухно // Економіка України. – 2001. – № 6. – С. 39-47.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.] – Кіровоград : «КОД», 2010. – 548 с. : іл.